

Fra Ramon Pané

Escultura en bronze de Fra Ramon Pané, per Emília Xargay.

El català Fra Ramon Pané de l'orde de sant Jeroni, arribà cap a finals de novembre de 1493 a l'illa l'Espanyola, al Carib, com a membre de la flota de Cristòfor Colom. Allà es dedicà a anotar les seves observacions durant la seva estança entre els indis taïns. Per la **Relación de las Antigüedades de los Indios** ha merescut el títol de primer etnògraf de les Amèriques. Va compartir la vida amb diferents tribus indígenes al llarg de molts anys. Bartolomé de las Casas el conegué el 1502, nou anys més tard, i transcriví extenses parts de la *Relación* en la seva pròpia *Historia Apologética de las Indias*. L'original de l'obra de Fra Ramon Pané s'ha perdut, però existeix una traducció a l'italià formant part de la *Vida del Almirante*, de Fernando Colón. Més endavant les passes de Fra

Ramón Pané es perden en la història. Sabem poc del seu origen i, encara menys del que li va passar i d'on va morir.

La informació és escassa, gairebé esquelètica. És així com ens ensenyen la història. Dades, esdeveniments, fets heroics. És la història de les gestes, dels VIP's. La nostra vida, la dels éssers comuns que prou feina tenim per fer-nos un lloc en el dens teixit de la societat, no entra en aquestes cròniques de la història científica puntual. Però per les esclatxes de les dates i dels fets apareixen en una segona lectura homes i dones de carn i ossos. Darrera de la informació intencional es revelen tímidament els anals de les vides humanes, amb tot el farcell de quotidianitat, de grandesa i mesquindat, d'amor i de violència. I en un tercer nivell de comprensió, més enllà dels anals, bateguen encara els cors dels qui ens han precedit, respiren encara els seus silencis i solituds.

Qui era Fra Ramon Pané?, em pregunto, mentre passejo pel claustre gòtic del Monestir de sant Jeroni de la Murtra a la província de Barcelona, Espanya. Aquí es recuperaren durant part de l'hivern i de la primavera de 1492/93 els Reis Catòlics després d'un atemptat contra el rei Ferran que li ocasionà una ferida en una espatlla. Sembla que fou aquí on els monarques reberen a Cristòfor Colom en reunions preliminars després del seu primer viatge. La visita oficial dels actuals reis d'Espanya, el novembre de 1993, al Monestir de la Murtra per commemorar la "trobadura entre els dos móns" recolza aquesta tesi. Indica molt que el primer etnògraf d'Amèrica, Fra Ramon Pané, monjo català de l'orde dels Jerònims sortí d'aquí.

Les muntanyes dels voltants del monestir estaven sembrades d'ermites. Poques han sobreviscut el reflux de la història. Casetes de pedra que coronen les muntanyes desolades, on no hi ha protecció del vent ni del sol. Els gruixuts murs emmagatzemen el fred a l'hivern i es converteixen en forns a l'estiu. Habitades avui per l'oreig indòmit, romanen com símbols de l'espigada soledat que guaita d'altres horitzons. En temps passats les varen poblar monjos del Monestir de sant Jeroni de la Murtra. Avui ressegueixo el trillat dreçat, entre olive-res, arbusts i espines afilades. És una terra poc amable, abrupta, que forja esperits rícidament solitaris. El claustre de la Murtra encara exhala aquest esperit serè en el murmuri perenne d'una font inesgotable. Suspès en el temps dels seus arcs es fonen les agendes i les presses. Aquí, on els monjos perderen els seus noms, (ni tan sols

les làpides trenquen el seu anonim) tota ostentació sembla ridícula. “Pobre ermità” sona a redundància. Sols en un lloc com aquest, Fra Ramon Pané pot haver-se equipat de la valentia, de la humilitat i lucidesa, de la paciència i de la perseverància necessàries per endinsar-se sense reraguarda en terres desconegudes.

Quan la flota de l’almirall anclà a les aigües càlides del Carib cap a finals de 1493, ni una sola ànima cristiana els sortí al pas. Era per desanimar a qualsevol. La fortalesa “Natividad”, fundada durant el primer viatge, havia estat arrasada, els seus habitants assassinats. No quedà cap testimoni per explicar la tragèdia. I menys per confessar l’ofensa que havia aixecat tanta ira en els pobles nadius. ¿Què passà, per què els adoradors dels déus blancs es convertissin en botxins? La història calla. Davant tanta desolació els conqueridors decidiren cercar un altre lloc que oferís més seguretat. Voltaren l’illa i arribaren a la costa del nord on fundaren la fortalesa “Isabela”.

Malgrat la forta impressió que la destrucció de la fortalesa va provocar a tots, Fra Ramon Pané, a bord de la flota de l’almirall, no s’acovardeix. Fidel a la seva vocació “resolvimos a marchar e ir donde mayor fruto pudiéramos obtener”, com diu textualment la *Relación*, i anà a viure amb la tribu dels Macorix abajo. Ningú li havia ensenyat el mètode de l’observació participativa que aplicà des del primer moment. No hi va haver en ell cap afany de protagonisme ni fanatisme religiós. Encara que Bartolomé de las Casas en parla més aviat despectivament del “català simple”, cal reconèixer que el “pobre ermità” desarmat i a peu, demostrà tenir més valentia que els conqueridors amb espasa i cavalls.

Com a home semblava poca cosa. No era una amenaça per a ningú, ni blanc ni indi. Es quedà uns onze mesos amb els Macorix. Després, Colom l’envià a esbrinar la terra dels taïns a la vall de la Vega Real, perquè eran un poble poderós. Amb ells visqué gairebé dos anys. La *Relación* data d’aquest temps, i recull la mitologia i molts dels costums amb una fidelitat i objectivitat sorprenents. Mai no condemna, no compara, senzillament observa amb respecte, escolta i anota. Encara que els taïns no sobrevisqueren a l’apocalipsi del seu món, la seva cultura sobreviu gràcies als escrits de l’ermità tranquil i valent. La destrucció dels pobles nadius es gestava des dels primers moments. El cacic Guarionex i tota la seva casa acceptaren Ramon Pané i els seus ensenyaments senzills i cercaren l’amistat amb els invasors. Però les crueltats dels espanyols eren tan grans, que dos anys després Guarionex abjurà i es convertí en defensor de la seva pròpia gent i enemic mortal dels blancs. No obstant, mai no descarregà la seva ira con-

tra el tranquil missatger d’un déu misericordiós, ni l’identificà amb els crims dels seus compatriotes. Veient la seva tasca de vida frustrada, Ramon Pané tampoc no va recórrer a la violència. No amenaçà el cacic amb el foc etern, ni el maleí, ni el jutjà, ni es lamentà de l’aparent pèrdua de tots els seus esforços. Simplement se n’anà. Un comentari gairebé lacònic amaga una profunda realitat. “Al día siguiente que salimos del pueblo y morada de Guarionex, para ir a otro cacique llamado Maviatue”. Tal com va arribar, se’n va anar, amb les mans buides i la pau al cor. Solament així s’explica que no decidís tornar a la seva terra sinó que va preferir un altre poble indígena als europeus. La rapidesa dels esdeveniments històrics que van ocórrer poc després féu desaparèixer les seves petjades. Però encara vibra a través dels trossos dels relats, el testimoni d’un home de pau.

Verónica KLEPPER

Claustre del Monestir de sant Jeroni de la Murtra.